

дно. За таких обставин постає питання, чи не слід розглядати як фікцію саму відповідальність?

Наведені чинники, які на перший погляд далекі від юриспруденції, безперечно мають вихід на правову основу досліджуваного поняття та в тій чи іншій мірі відображаються на його змісті.

Сутність такого правового явища, як відповідальність, потрібно досліджувати з точки зору розуміння суспільством визначального положення в системі поглядів на право, тобто розуміння ідеї права, яка в свою чергу формує парадигму суспільного буття спільноти.

Пошук ідеї права триває. Лише час від часу вчені звертаються до тієї чи іншої правової теорії для того, щоб провести дискусію, визнати чи відхилити запропоновану концепцію та рухатися далі в пошуку істини. Так, на думку Т. Оноре, одним із шляхів досягнення суспільством стабільності та процвітання є створення офіційної системи примусу. "Якщо люди не підкоряються правилам, закон погрожує їм чимось неприємним (це часто називають санкцією) – покаранням або вимогою сплатити компенсацію. Ідея полягає в тому, що в системі "робіть те й не робіть того" люди можуть жити більш спокійно. А завдяки цьому вони краще ставляться один до одного" [10, с. 7]. Підґрунтям для запропонованої Т. Оноре правової ідеї є теорія нормативізму. Прихильники цієї теорії ставлять перед собою завдання з'ясувати суть права, яка пов'язана з категорією норми. Їхнє вчення наближене до догматичної теорії XIX століття, проте не розглядає норми лише як предмет систематизації та аналізу. Так, відповідальність розглядається як відношення фізичної особи, до якої застосовується примусовий акт, до делікту, скоєного нею. Той факт, що правовий порядок зобов'язує когось до відшкодування завданні збитків, на думку Г. Кельзена, може бути описаний таким правовим твердженням: "Коли який-небудь індивід завдає комусь іншому збитків, не виправляючи при цьому заподіяної шкоди, тоді належить спрямувати примусовий акт як санкцію на майно того індивіда, себто примусово забрати в того індивіда майно, аби ним відшкодувати потерпілому індивідові збитки, яких він зазнав" [11, с. 145]. Саме принцип *Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* (з лат.: "Немає злочину без закону, немає кари без закону") є наслідком правового позитивізму. Кожний наступний підхід до розуміння права – це суцільний компроміс між тією чи іншою теорією з виходом на суть права як систему загальнообов'язкових, формально визнаних норм, що регулюють суспільні відносини, або як самі суспільні відносини.

Не буде відкриттям те, що в основі правової ідеї лежить один з найбільш важливих принципів творення та тлумачення права, який відіграє суттєву роль у право-

розумінні, – *Aequitas*. А можливо, справедливість є суттю правової ідеї? *In omnibus, maxime tamen in iure aequitas spectanda est* (з лат.: "У всіх справах, а найбільшою мірою у праві, необхідно керуватися справедливістю"). Справедливість надає праву сили та визначеності, що впливає на ставлення фізичної особи до правопорядку. Саме у цьому зв'язку позитивна відповідальність може розглядатися на рівні правового принципу, що забезпечує належне здійснення суб'єктивних прав та обов'язків людини і застерігає не тільки від внутрішніх, але й від зовнішніх, соціальних конфліктів.

1. Про українське право. Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. / За ред. проф. І. Безклубого. – К., 2010. – Чис.V. – 367 с. 2. Петришин О. Соціально-юридична природа права // Право України. – 2012. – № 1-2. – С.22. 3. Див.: Бобровник С.В. Юридична відповідальність: поняття, природа, сутність / В кн. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – С. 502 Братусь С.Н. Юридическая ответственность: понятие, сущность: (Очерк теории). – М.: Юрид. лит., 1976. – С. 83; Витрук Н.В. Общая теория юридической ответственности / Н.В. Витрук. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Норма, 2009. – С. 54; Гойман В.І. Юридическая ответственность: понятие, признаки, принципы и виды / В кн. Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. В.В. Лазарева. – М.: Юрист, 1994. – С. 204; Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. – М.: Статут, 2001. – С. 310-312; Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. Вопросы теории права. – М., 1961. – С. 315-317; Лейст О.Е. Понятие юридической ответственности / В кн. Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах. – Изд. 2-е, перераб. и доп. // Отв. ред. проф. М.Н. Марченко. – Том 3. – М.: ИКД "Зерцало – М", 2002. – С. 468; Олейников С.М. Понятия юридической ответственности / В кн. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О.В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – С. 375; Теория государства и права: Учебник / Под ред. М.Н. Марченко. – М.: Издательство "Зерцало", 2009. – С. 828; Марченко М.Н. Теория государства и права: учебн., 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – С. 632; Скаун О.Ф. Теория держави і права: Підручник. / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2006. – С. 431; Хачатуров Р.Л., Липинский Д.А. Общая теория юридической ответственности: Монография. – СПб.: Издательство Р. Асланова "Юридический центр Пресс", 2007. – С. 33. 4. Харитонова О., Харитонов Е. Юридична відповідальність: пошук парадигми // Про українське право. Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. / За ред. проф. І. Безклубого. – К., 2010. – Чис.V. – С. 29. 5. Оніщенко Н. Юридична відповідальність: теоретично-правовий аналіз природи та сутності // Про українське право. Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. / За ред. проф. І. Безклубого. – К., 2010. – Чис.V. – С. 31. 6. Див.: Ціцоренко, Марк Тулій. Про державу; Про закони; Про природу богів / Пер. з лат. Володимир Литвинов. – К.: Основи, 1998. – С. 417. 7. Витрук Н.В. Общая теория юридической ответственности / Н.В. Витрук. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Норма, 2009. – С. 26. 8. Див.: Зиновьев А.А. Логическая социология: избранные сочинения. – М.: Астрель, 2008. – С. 404-405. 9. Див.: Beling E. Die Lehre vom Werbrechen. Tubingen. – 1996. – S. 7. 10. Оноре Т. Про право: Короткий вступ / Пер. з англ. – К.: Сфера, 2004. – С.7. 11. Кельзен Ганс. Чисте правознавство: 3 дод.: Пробл. Справедливості / Пер. з нім. О. Мокровольського. – К.: Юніверс, 2004. – С. 145.

Надійшла до редколегії 10.02.12

УДК 342.2:342.55(4)

Н. Мяловицька, д-р юрид. наук

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ КОРОЛІВСТВА ДАНІЯ

У статті досліджується конституційний розвиток однієї із європейських парламентських монархій – Королівства Данія, її сучасна система організації державної влади та правовий статус автономних утворень.

Ключові слова: конституція, конституційна монархія, органи державної влади, унітарна держава, автономія.

В статье исследуется конституционное развитие одной из европейских парламентских монархий – Королевства Дания, её современная система организации государственной власти и правовой статус автономных образований.

Ключевые слова: конституция, конституционная монархия, органы государственной власти, унитарное государство, автономия.

The article examines the constitutional development of a European parliamentary monarchy – the Kingdom of Denmark, its modern system of organization of state power and legal status of autonomous entities.

Keywords: constitution, constitutional monarchy, the state authorities, unitary state, autonomy.

Розвиток державного будівництва в країнах Європи є важливим чинником її політичної та економічної стабільності. Тому важливим інструментом цього процесу є характер і рівень сучасної інституалізації державного життя.

Метою даної статті є узагальнення позитивного досвіду побудови конституційної системи організації державної влади та місцевого самоврядування, а також створення ефективних правових та організаційних га-

© Мяловицька Н., 2012

рантій захисту прав як національних меншин, так і корінних народів в Королівстві Данія. Ця тема частково висвітлювалась у науковій літературі, зокрема у працях А. Автономова, М. Баглая, В. Борденюка, Р. Єнгбаряна, Д. Злато польського, І. Кресіної, В. Ріяки, В. Чиркіна, В. Шаповала, Ю. Шемшученка та ін., однак питання особливостей конституційної системи цієї унітарної держави докладно не досліджувалося.

Невелика за розміром та кількістю населення Данія належить до найдавніших держав Західної Європи. Вона була заснована племенами данів, які проживали спочатку на південній частині Скандинавського півострова, а потім у V–VI ст. заселили увесь Датський архіпелаг та Ютландію. З VIII ст. почалися завойовницькі походи датських вікінгів на Західну Європу та Північну Африку. На початку XI ст. до складу Датської держави входили східна частина Англії та Норвегія. Пізніше Данія підкорила собі землі поморських слов'ян та Північну Естонию. Однак постійні війни та внутрішньодержавні міжусобиці виснажили цю величезну державу і вона на початку XIV ст. втратила більшу частину завойованих володінь. Перелом настав лише у 1397 р., коли була укладена Кальмарська унія, згідно з якою під владою датських королів об'єдналися Данія, Швеція (з Фінляндією) та Норвегія (з Ісландією). Проте Кальмарська унія проіснувала недовго. У 1523 р. від підлеглості Данії звільнилася Швеція, а в 1813–1814 рр. і Норвегія (без Ісландії).

З цього часу розвиток Данії відбувався в рамках власної національної державності, але із збереженням особливих відносин з Норвегією, Швецією та іншими північними країнами, з якими Данію єднає спільна історична доля та культура.

В сучасних кордонах Данія існує з 1944 р. після розірвання унії з Ісландією.

Конституційний розвиток у Данії був започаткований в 1849 р., коли в період посилення буржуазних революцій на європейському континенті була прийнята перша датська конституція. Її потім послідовно змінювали конституції 1855 та 1863 рр. У 1866 р. чинність конституції 1849 р. була поновлена, але до неї були внесені поправки. У 1915 р. Конституція 1849 р. з наступними поправками була кардинально переглянута, і тому цей рік у Данії вважається роком уведення нової конституції.

При розробці згаданих перших конституцій Данії її автори керувалися концепцією німецького правознавця, послідовника Г. Гегеля – Лоренца Штейна про найдоцільнішу форму правління держави. Як відомо, Г. Гегель давав своє власне трактування принципу поділу державної влади. Він розрізняв: а) владу законодавчу; б) владу урядову і в) владу королівську. На його думку, перша має своїм завданням визначити і затвердити загальні засади; друга – підвести окремі випадки під загальні засади і третя – привести все до єдності шляхом живої індивідуальності. Правильне поєднання цих влад і є істинний державний устрій – конституційна монархія, яка для Г. Гегеля була ідеалом [1, с. 577].

Л. Штейн розвинув далі це положення, розглядаючи форму правління держави в аспекті її взаємовідносин із суспільством. На його думку, ідеальною є "соціальна конституційна монархія", яка стоїть над суспільством, класами і партіями. Ця держава має бути також правовою, яку Л. Штейн визначав як державу, що має конституційне, адміністративне право, "де управління ведеться згідно з духом конституції", "а закон спирається на конституцію", де "встановлюється гарантії панування закону над розпорядженням, а конституції – над законом". За Штейном, у правовій державі законодавча влада "панує" над виконавчою, а монарх "забезпечує домінування загальнодержавною волі" і є "найвищим

захисником інтересів слабких і пригнічених". Монарх виступає як "осереддя держави", "найвище особисте її начало" [2, с. 451].

Концепція конституційної монархії, але з урахуванням нових реалій в країні та тенденцій світового розвитку, була збережена і при прийнятті за результатами референдуму нової Конституції Данії від 5 червня 1953 р., яка є чинною і нині.

Текст конституції вирізняється чітким і стислим формулюванням положень основного закону, що загалом характерно для правової традиції скандинавських країн. Та примітною рисою конституції Данії як правового документа є незмінність конституційної регламентації. За 50 з лишком років до її тексту не було внесено жодної поправки, що пояснюється, головним чином, дуже ускладненою процедурою перегляду конституції.

Відповідно до §88 Конституції, встановлено порядок змін і доповнень до неї [3, с. 772-773]. Якщо парламент приймає законопроект з метою прийняття нового конституційного положення і уряд бажає його прийняття, видається указ про нові вибори парламенту. Якщо законопроект приймається новим складом парламенту без змін, він передається протягом 6 місяців після його схвалення на референдум для затвердження або відхилення. Правила проведення референдуму визначаються законом. Якщо більшість виборців, які брали участь у голосуванні, але не менше 40 відсотків від їх загального числа, голосують за підтримку прийнятого парламентом законопроекту і він схвалюється також королем, то лише тоді такий законопроект стає невід'ємною частиною конституції. За Основним законом Данія є конституційною монархією. Королівська влада успадковується представниками королівської династії чоловічої та жіночої статі відповідно до положень Закону про престолонаступництво від 27 березня 1953 р., який належить до конституційних актів (§2 конституції) [3, с. 761].

Король є главою держави. За Конституцією, він має бути членом євангелічної лютеранської церкви (§6 Конституції) [3, с. 761]. Формально король наділений у визначених конституцією межах "верховною владою з усіх питань королівства" (однак відповідальність за практичну діяльність щодо керівництва державою несуть міністри (§§12–13) [3, с. 762].

Законодавчу владу в Данії здійснюють спільно король і однопалатний парламент (фолькетинг, що в перекладі означає народні збори). Однак король фактично лише оприлюднює прийняті парламентом закони. До складу парламенту, який обирається на чотири роки, входить не більше 179 депутатів. Віковий ценз як для активного, так і для пасивного виборчого права становить 18 років. Вибори проводяться за пропорційною системою.

Виконавчу владу в Данії фактично здійснює уряд – Рада Міністрів. Саме цей орган реалізує переважну більшість повноважень, які віднесені до королівських. Король призначає прем'єр-міністра та інших членів уряду. Проте вибір залежить від того, яка політична партія одержала більшість голосів виборців, а також від особи, яка очолює ту чи іншу партію.

Особливістю організації виконавчої влади в Данії є існування Державної ради, яка є, власне, формою публічної демонстрації діяльності уряду. До складу ради входять усі міністри, які засідають у присутності і за головування короля. У такий спосіб урядовим рішенням надають авторитету рішенням глави держави.

За формою державного устрою королівство Данія є унітарною державою, поділеною на 14 областей (амтів), які, у свою чергу, поділяються на комуни. Міста Копенгаген і Фредеріксберг виділені в окремі адміністративні одиниці, але вони мають менше прав, ніж області. Ор-

гани управління амтів очолюють начальники амтів, які призначаються й звільняються з посади королем за поданням уряду. У свою чергу начальники амтів за поданням місцевих рад призначають і звільняють з посади старост комун та бургомістрів муніципалітетів. Такий порядок формування органів виконавчої влади забезпечує її цілісність по всій вертикалі і досить жорсткий контроль за діяльністю її низових ланок. Представницькими органами на місцях є ради амтів, комун та муніципалітетів, які обираються безпосередньо населенням терміном на 4 роки [3, с. 755].

Законодавство Данії передбачає проведення місцевих референдумів як демократичного інструменту контролю за виконавчою владою та обмеження партійного домінування в радах. Так, близько 60 з 500 датських муніципалітетів мають нормативно-правову основу для проведення референдумів про відміну рішень органів влади, а 2/3 – про їх проведення за місцевою ініціативою [4, с. 457-458].

До складу Королівства Данія входять дві колишні його колонії – Фарерські острови і Гренландія, які після Другої світової війни одержали статус політичних автономій.

Фарерські острови (загалом 24 острови, з них заселеними є 17) розташовані на кордоні Атлантичного і Північного Льодовитого океанів, їх населення становить понад 43 тис. чоловік, більшість серед яких – фарерці. Офіційні мови – фарерська і датська, причому фарерська вважається першою офіційною, а датська – другою [5, с. 219].

Фарерські острови користуються внутрішньою автономією на підставі Закону про самоврядування від 23 квітня 1948 р. [3, с. 755]. Вищим законодавчим органом на островах є однопалатний парламент (легтінг) у складі 32 депутатів, які обираються загальним голосуванням за системою пропорційного представництва. Уряд автономії (ландsstjóri) у складі 4 чоловік формується парламентом. До компетенції парламенту і уряду входить лише вирішення питань внутрішнього життя островів.

Два представники Фарерських островів входять до парламенту Данії. У свою чергу інтереси Королівства Данія на островах захищає його представник – Верховний комісар.

Другим автономним утворенням у складі Данії є Гренландія. Колонізацію цього острова Данія почала у 1721 р. (до цього він належав Норвегії). У 1744 р. була встановлена державна монополія на торгівлю Данії з Гренландією, яка проіснувала до 1950 р.

Колоніальний статус Гренландії був скасований у 1953 р. з прийняттям Конституції Данії. Територія острова була проголошена територією Датського королівства.

17 листопада 1978 р. датський парламент більшістю голосів прийняв Закон про надання внутрішньої автономії Гренландії, який був схвалений населенням острова на референдумі 17 січня 1979 р. і набрав чинності з 1 травня 1979 р. [3, с. 755]. Відповідно до цього закону, дорадчий орган місцевого самоуправління – гренландський ландсрод був замінений законодавчим органом – ландстінгом (парламентом) у складі 31 депутата, які обираються на 4 роки загальним голосуванням на основі пропорційного представництва. Виконавчу владу в Гренландії здійснює уряд, що формується парламентом. Нині у парламенті Данії Гренландію представляють 2 депута-

ти. Королівство Данія в Гренландії представляє Верховний комісар. Порівняно з Фарерськими островами Гренландія має більшу самостійність. Так, її населення, скориставшись правом проведення місцевого референдуму, у 1985 р. відмовилося від участі у Європейському економічному співтоваристві, хоча Данія продовжувала зберігати в ньому своє членство [6, с. 291].

25 листопада 2008 р. в Гренландії відбувся референдум щодо розширення автономії. За позитивне рішення цього питання проголосувало близько 80% учасників референдуму. У волевиявленні взяли участь 72% з 39 тис. жителів Гренландії, які мають право голосу. За підсумками референдуму у травні 2009 р. датський парламент ухвалив Акт про самоврядування, який набрав чинності 21 червня 2009 р. За цим законодавчим актом Гренландія одержала широкі автономні повноваження. Її адміністрація має тепер право розпоряджатися природними ресурсами, керувати власною судовою системою і поліцією. Після проголошення розширеної автономії Гренландії формальним главою держави залишається королева Данії Маргрете II [7, с. 37].

Першочерговим завданням острова з новим статутом, – вважає прем'єр-міністр Гренландії Кууплік Клейст, – є вирішення соціальних проблем. Великі надії уряд покладає на видобуток багатих покладів нафти і газу на території острова, що дасть можливість скоротити дотації датського уряду, які становлять на сьогодні третину бюджету острова. Клейст очолює партію "Братство інуїтів", яка виступає за повну незалежність Гренландії і побудову першої незалежної ескімоської держави [7, с.37].

Ескімоси, які називають себе інуїтами, складають основну частину населення Гренландії, на острові проживає також близько 10 тис. датчан. Офіційні мови – ескімоська і датська. Гренландці широко користуються ескімоською мовою, яка має свою писемність і є другою, поряд із датською, мовою викладання в школі. Ескімоською мовою створена література, видаються газети, ведуться теле- і радіопередачі [5, с. 629].

Підсумовуючи розгляд конституційної системи Данії та статусу її автономних утворень, слід відзначити їх відповідність сучасним стандартам, а цьому значною мірою сприяє стабільність конституції держави та неухильне дотримання правил і традицій, які визначають основні риси організації влади в країні. Запровадження інституту автономій відіграло важливу роль не лише у вирішенні питань державного будівництва, а й значною мірою у запобіганні етнорегіональним конфліктам та проявам сепаратизму.

1. Шершеневич Г. Ф. История философии права / Г. Ф. Шершеневич. – СПб. : Изд. бр. Башмаковых, 1907. – 588 с. 2. Мироненко О.М. Штейн Лоренс / О.М. Мироненко // Юридична енциклопедія: в 6т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Вид-во "Українська енцикл." ім. М.П. Бажана, 1998–2004. – Т.6: Т-Я-2004. – 768 с. 3. Конституции государств Европы : [в 3 т. / под. ред. Л. А. Окунькова]. – М. : Изд-во НОРМА, 2001. – [Т. 1]. – 824 с. 4. Европейский досвід реформи адміністративно-територіального устрою; в кн.: Адміністративно-територіальна реформа в Україні : політико-правові проблеми / [за ред. І. О. Кресіної]. – К. : Логос, 2009. – 480 с. 5. Брук С. И. Население мира. Этнодемографический справочник / С. И. Брук. – М. : Наука. – 1986. – 832 с. 6. Енгибарян Р. В. Конституционное развитие в современном мире. Основные тенденции / Р. В. Енгибарян. – М. : Норма, 2007. – 496 с. 7. Сыченко Екатерина. Конец ледникового периода / Екатерина Сыченко // Эксперт., 2009. – №25. – С. 37.

